

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВИБОРУ ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ: ВІД ОСВІТНЬОЇ ТРАЕКТОРІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Профільна школа – це не лише поглиблене вивчення окремих навчальних предметів, а й сприяння формуванню кар'єрної компетентності учнів, розвитку здатності до самопізнання, рефлексії та прийняття відповідальних життєвих рішень. У зв'язку з цим зростає значення психологічного супроводу процесу вибору профілю навчання, що передбачає використання сучасних, ефективних та особистісно орієнтованих профорієнтаційних інструментів.

У практиці закладів освіти традиційно використовуються психодіагностичні методики, зокрема тести інтересів, здібностей, схильності до певного типу професій, а також індивідуальні профорієнтаційні консультації та бесіди. Проте такі інструменти зазвичай носять рекомендаційний характер і не забезпечують активної залученості учня до процесу самовизначення. Тож непоодинокі випадки, коли, закінчуючи школу, випускник не знає, ким хоче бути, тобто має дифузну ідентичність за теорією статусів ідентичності американського психолога Джеймса Марсія [7, с. 552].

Ще більш поширеною бачимо так звану «передчасну» ідентичність, коли учень без самостійного аналізу своїх здібностей та особистісних якостей обирає профіль не тому, що він йому цікавий, а тому, що так сказали батьки або це вважається престижним.

Розглянувши класифікацію етапів професійного розвитку одного з найвпливовіших теоретиків у галузі професійної орієнтації, американського психолога та вченого Дональда Сьюпера [9, с. 75], можемо побачити, що перші два етапи, а саме «зростання» (до 14 років), який передбачає розвиток інтересів та усвідомлення своїх здібностей, та «дослідження» (15–24 роки), на якому здійснюються спроби реалізувати свою «Я-концепцію» в різних, у тому числі, професійних ролях, є ключовими для профільної школи та допрофільного навчання. Адже саме у цей час школярі експериментують із різними ролями, досліджують себе в різних видах діяльності та формують первинні професійні програми. Таким чином, психологічний супровід вибору профілю навчання має бути спрямований не на пропонування готових рішень, а на створення умов для активного дослідження власних можливостей, схильностей та сенсів. А стратегічним завданням супроводу профільної освіти стає розвиток кар'єрної адаптивності (за М. Савікасом) [8, с. 45], яка сприятиме готовності старшокласників до вибудовування власного професійного шляху в умовах сучасного мінливого світу.

Співробітниками відділу профорієнтації і психології професійного розвитку Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України розроблено комплексну систему заходів, спрямованих на активізацію процесів саморозвитку старшокласників [6, с. 172]. Серед основних напрямів такого супроводу - допомога у самопізнанні та формуванні позитивної «Я-концепції», підтримка у проектуванні життєвої та професійної самореалізації, розвиток рефлексії й критичного мислення. Розвиток особистісних якостей, притаманних самоактуалізованій особистості, формування професійно важливих рис, побудову гуманістичного освітнього середовища взаємодії «учень – учитель», а також системну роботу з батьками автори відносять до допоміжних напрямів.

Практика впровадження профорієнтаційних інструментів у закладах загальної середньої освіти підтверджує, що більш ефективними в умовах профільної школи є інтерактивні методи профорієнтаційної роботи, зокрема тренінги, рольові та ділові ігри, групові дискусії, які сприяють розвитку рефлексії, усвідомленню власних сильних сторін та формуванню відповідальності за прийняті рішення.

Фахівцями психологічної служби закладів освіти міста Тернополя розроблено й апробовано ряд дієвих інструментів сучасної профорієнтаційної роботи.

Цікавим є досвід використання інтерактивних методів у профорієнтаційній роботі із сучасними учнями, презентований практичним психологом ТНВКШЕЛ№9 ім.Іванни Блажкевич Діаною Бучинською на XIII Міському конкурсі «Парадигма освітніх інновацій». Авторка представила результати апробації циклу інтерактивних занять, спрямованих на підвищення рівня усвідомленості при виборі професії, розвитку самопізнання та самовдосконалення учнів. Ефективність запропонованої програми була підтверджена діагностичними зрізами, де показник впевненості у своєму виборі зріс на 30% [2, с. 6]

Розробка та реалізація курсів за вибором профорієнтаційного спрямування також може бути дієвим інструментом профорієнтаційної діяльності фахівців психологічної служби, що довели представлені на вищезгаданому конкурсі апробовані у 9 класах програми факультативного курсу «Професійне самовизначення та кар'єрне планування» Світлани Банах, соціального педагога ВСП "Гімназія "Гармонія" ГФК ім. В'ячеслава Чорновола та авторського курсу за вибором «Я – бренд», спрямованого на розвиток самопрезентації, комунікації та емоційної грамотності школярів, Святослава Лупійчука, практичного психолога ТСШ №17 ім.Володимира Вихруща.

Особливе місце серед сучасних інструментів займають профорієнтаційні квести та проектна діяльність, які дозволяють поєднати вивчення ринку професій із практичним досвідом, емоційною залученістю та дослідженням різних професійних ролей.

Профорієнтаційний квест, розроблений і апробований з учнями 8 класів Іриною Прачук, практичним психологом ТЗОШ №24, ставить учасників у

ситуацію активного вибору, взаємодії та пошуку, у межах якої учні не лише отримують інформацію про професії, а й переживають власний досвід прийняття рішень, аналізують наслідки вибору та співвідносять їх із власними цінностями й інтересами.

Застосування таких форм роботи сприяє підвищенню мотивації учнів, формуванню активної позиції щодо власного майбутнього та усвідомленню зв'язку між навчальними предметами, профілем навчання і подальшою професійною реалізацією.

Результати впровадження сучасних психологічних інструментів профорієнтації свідчать про їх позитивний вплив на вибір профілю навчання та професії. В учнів формується кар'єрна грамотність, зростає готовність до професійного самовизначення, розвиваються навички рефлексії та відповідального планування освітньої траєкторії. Перехід від застарілих рекомендаційних підходів до інтерактивних, діяльнісних форм роботи значно підвищує мотивацію та залученість учнів у процес вибору профілю навчання.

Пріоритети подальших досліджень і практичної роботи вбачаються в збільшенні кола профорієнтаційних програм та розвитку комплексних моделей психолого-педагогічного супроводу професійного становлення особистості учня профільної школи.

Список використаних джерел

1. Бех І. д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці : Букрек, 2021. 840 с.
2. Бучинська Д. Використання інтерактивних методів у профорієнтаційній роботі з сучасними учнями : [конкурсна робота]. Тернопіль, 2025. 16 с.
3. Закатнов В. В. Професійна орієнтація в умовах НУШ: виклики та рішення. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2022. Вип. 1 (28). С. 15–21.
4. Лукіна Т. О. Психолого-педагогічні засади відбору учнів до профільного навчання. Київ : Педагогічна думка, 2012. 64 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич та ін. Київ : МОН України, 2016. 34 с.
6. Психологія профорієнтації у системі педагогічної освіти : монографія / Є. В. Єгорова та ін. ; за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 248 с.
7. Marcia J. E. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1966. Vol. 3, No. 5. P. 551–558.
8. Savickas M. L. *Career Counseling*. Washington : American Psychological Association, 2019. 198 p. (The latest edition of Savickas's theory).
9. Super D. E. *The Psychology of Careers: An Introduction to Vocational Development*. New York : Harper & Brothers, 1957. 362 p.